

FRA LØVE HERREDS FORTID

Af Henrik Larsen.

Løve Herred grænser mod Vest til Storebælt; paa de andre Sider er det, som det ofte er Tilfældet, adskilt fra andre Herreder med Aaer. Mod Nord skiller Hallebyaa og Tissø det fra Arts, Skippinge og Tudse Herreder, mod Syd eller rettere Sydøst danner Tudeaaen Grænsen mod Slagelse og Merløse Herreder. Kun paa en lille Strækning mod Øst, mellem Hesselbjerggaard og Kongsted i Merløse Herred findes ingen Aa. Det nævnte Omraade omfatter Løve Herred i sit gamle Omfang, nu regnes Stillinge Sogn mod Sydvest til Slagelse Herred. Dette skyldes, at Sognet en Tid lang hørte under Antvorskov Birk.

Herredet har Navn af Byen Løve, her har fra ældgammel Tid ligget en Kongsgaard, som tidligt i Middelalderen var Sæde for den kongelige Ombudsmand i Herredet. Senere var Gaarden enten bortforlenet til en Adelig eller bortfæstet til Bønder. Løve By maa have været et Slags Birk, thi 15. Febr. 1584 fik Lensmanden Befaling om at paalægge Beboerne, der hidtil havde holdt Ret i deres egen By, at de skulde søge Herredstinget. Ved samme Ordre blev det befalet Bønderne i Rerslev, der hidtil havde søgt Retten ved Kalundborg Slotsport, at de skulde søge samme Ting.

I Herredet har været nogle private Birker. Vedbygaard havde saaledes Birkeret, om hvis Oprindelse intet vides. Men Gaarden og Byen havde indtil 1429 tilhørt Kongen, og Birkeretten kan stamme fra den Tid. Birket

blev, efter at Kongen 8. Juni 1805 havde faaet Skøde paa det, 28. Juni 1805 lagt under Løve Herred. Kragerupgaard Birk nævnes 1. Juni 1627, da Kansleren Christian Friis fik Tilladelse til at lægge Ørslev By under Birket, det er formodentlig ogsaa ham, der særlig samlede Gods til Gaarden, der har faaet det oprettet. Birkerettigheden blev 6. Januar 1798 tilskødet Kongen, hvorefter Birket 24. Maj 1805 blev lagt under Løve Herred. Henrik Müller til Dragsholm, der 14. Juni 1664 havde faaet Sæbygaard med Gods udlagt, fik 30. September 1673 Skøde paa Birkerettighed til Gaarden, hvis han vilde oprette et Birk her. Det er ogsaa sket, thi 1685 afstaar Birkefogeden her sit Embede til Jep Mouridsen, til hvem samtidig Herredsfogeden i Løve Herred afstaar sit Embede. Kongen konfirmerer 7. Februar 1685 disse to Overdragelser, samtidig bestemmer han, at disse 2 Bestillinger skal sammenlægges.¹⁾ Birket maa efter dette have været et kongeligt Birk. Havrebjerg Sogn hørte i lang Tid under Sorø Birk, det blev først 17. Januar 1883 henlagt under Løve Herred.

Tinget synes, som rimeligt var, at være blevet holdt paa Løve Mark, her nævnes i Markbogen fra 1682 i Schandbechvang (Vest for Byen) Tingsagre og Smaa Tingsagre; paa et Kort over Byen nævnes Vest for denne Tingstenene. I Holbæk Amts Aarbøger for 1936 omtales et Tingsted, der tidligere laa Vesten for Byen, indhegnet med Sten, 12 Alen bredt og 36 Alen langt. Men kan dette være Tingstedet, er det ikke snarere Resterne af en Langdysse? Særligt synes Forholdet mellem Længden og Bredden mærkelig. Men der findes ogsaa Navne sammensat med Ting paa andre Steder i Herredet. Paa Rye Mark fandifølge Markbogen Tingdys Aas, under Ogtved nævnes Tingsagre, under Kulby Tingsbjergs Aas og under Finderup Tingsagerne. Andre Marknavne minder om, at der har Retterstedet været, i Ruds Vedby Fulleholms Vang nævnes 1682

1) Sjællandske Reg.

Galleagere og ved Rettersteden. Paa Videnskabernes Kort findes Sydvest for Ruds Vedby anført en Galge, men maaske har denne hørt til Vedbygaard Birk. Paa Sobjerg Banke synes der ogsaa at have staaet en Galge, her nævnes i Markbogen „nogle Agre vesten for Gallien“. Herredstinget blev senere holdt i Sæby, thi 11. Februar 1718 blev det bestemt, at det fremdeles skulde holdes her. Det nye Tinghus, som ifølge kongelig Befaling 1722 skulde bygges i Herredet, har formodentlig ligget her, thi Tinget blev holdt her, til det 10. Nov. 1752 bestemmes, at Herredstinget skal forlægges til Løve. Senere er Tinget blevet flyttet til Høng, og her blev det 10. Oktober 1839 for første Gang sat i det nyopførte Ting- og Arresthus. Herredet danner nu 14. Retskreds, Dommeren bor i Høng. Det hører til 11. Politikreds, Politimesteren bor i Slagelse.

Der synes efter Marknavnene i Markbøgerne at dømme at have været ikke saa faa hedenske Helligdomme og Kultsteder i Herredet, men disse skal jeg ikke komme ind paa.

Herredet er nu ikke særligt rigt paa Skov undtagen i enkelte Sogne, ifølge Trap¹⁾ udgør Skovene 1661 Tdr. Land. Heri er dog maaske kun indberegnet det, som er Fredsskov, det er knapt 4 % af Arealet, men tidligere var den nordøstre Del af det langt mere skovbevokset end nu. Derimod har Egnene ved Kysten sandsynligvis fra gammel Tid af været skovløse, naar lige Halvøen Rersø undtages. Fra Aar 1682 har man Oplysning om, hvor meget af Jorden der da var opdyrket. Af Herredets Areal, Stillinge Sogn ikke medregnet, var ca. 47½ % Agerland. Af Sognene havde 8 over 50 % Agerland, nemlig Havrebjerg 69 %, Drøsselbjerg 64 %, Solbjerg 62½ %, FINDERUP 61 %, Gørlev 59 %, Hallenslev 56 %, Gjerslev 54½ % og Helsing 52½ %. Mellem 40 og 50 % Agerland havde intet Sogn. De øvrige Sogne havde alle under 40 % Agerland, nemlig Sæby 38 %, Ørslev 37 %, Bakkendrup

1) Trap, 3. Udg., 3, 451.

34 %, Kerslev 30 % og Ruds-Vedby 26 %. Med Undtagelse af Bakkendrup Sogn er nu forsvundne Skove for en stor Del Skyld i den ringe Opdyrkning i de andre Sogne. Skovenes Hartkorn blev forhen og er for de ældre Skoves Vedkommende endnu fastsat efter det Antal Svin, der kunde fedes paa dem i et godt Oldenaar. Taksationen stammer fra 1682 og er vist temmelig lav, Skovene blev næppe takserede efter deres fulde Ydeevne i et godt Oldenaar. Endvidere var Taksationen vist meget uens, paa nogle Steder lavere end andre. Til Matriklen 1662 blev Skovene dog takserede noget højere end i 1682, dog stammer disse Taksationer fra Godsernes indsendte Jordbøger og er vel ikke alle lige paalidelige eller ensartede. For hele Herredet beløb det Antal Svin, som Skovene 1662 var takserede til, sig til 2486 Stykker¹⁾. Først anføres Hovedgaardernes Skove, ikke alene de, som laa paa deres Marker, men ogsaa de eller de fleste af de Skove, som hørte til deres Bøndergods. I Sæby Sogn havde Sæbygaard Skov til 336 Svin, Gundetved til 220, Kattrup til 180 og Nøragergaard til 250 Svin. Endvidere havde Ogtved Skov til 20 Svin, en Gaard i Frendved, som hørte Biskoppen til, til 12 Svin og 2 Gaarde i Burup, der ejedes af Universitetet, Skov til 36 Svin. Skovenes Areal var 1896 1066 Tdr. Land. Af ældre Taksationer vides det, at Gaarden Orebo 1582 efter Bøndernes Berettelse havde Skov til 300 Svins Olden²⁾, og at en Gaard i Frendved 1633 havde Skov til 30 Svin. En stor Del af Sognets Skove tilhørte før 1660 Kronen, der 1619 havde 4 Skovfogeder i Sognet, i Askvad, Aasserup, Ogtved og Burup. I Finderup Skov havde Tjørnelunde 1662 Skov til 20 Svins Olden i Tindegede og Breinebierre, desuden havde Kirken et lille Skovkrat. I den Besigtelse, som fandt Sted efter Svenskekrigen, nævnes derimod 1660 Præsteskov

¹⁾ samt nogle Skove, der kunde fede Præsternes egne Svin.

²⁾ Besigtelse til Mageskifte 6. Marts 1582 med Fru Anne Parsberg, der afstaar Gaarden til Kronen.

paa Kulby Mark. Her blev under Krigen rodhugget 15 Ege, 7 Ege blev tophugne og 230 Egegrene blev afhuggede, Underskoven var ligeledes forhugget, der har derefter ikke været meget tilbage af Skoven.

I Ørslev Sogn havde Kragerupgaard 1662 en Enemærkeskov, der kunde fede 100 Svin, Præstegaarden havde en Skovlod, Trættelunden, der kunde fede Præstens egne Svin. Sognet havde 1896 130 Tdr. Land Skov. I dette Sogn har der tidligere været en stor Skov til Ørslev By. Kronen fik 1573 af Peder Oxe og Peder Bilde henholdsvis 7 og 6 Gaarde og øde Jorder, der tilsammen havde Skov, der kunde fede 600 Svin¹⁾). De øvrige Gaarde i Byen synes da ingen Skov at have haft med Undtagelse af Præstegaarden. Da Hr. Christian Friis til Kragerupgaard 1627 fik samme Skov ved Mageskifte med Kronen, var der endnu Skov til 500 Svin, men hverken i Matriklen 1662 eller 1688 nævnes denne Skov. Skoven var dog efter Lensmandens Sigende 1627 noget forhugget, og han foreslog, at der blev taget Syn paa den, men dette er næppe blevet til noget. Skoven siges at ligge ved den Aa, som skilte Sognet fra Kongens Vildtbane i Slagelse Herred²⁾), den har vel ligget nordfor Byen. I Skjeldebjerg Sogn havde Taaderup 1662 Skov til 75 Svins Olden og Sobjerg til 176 Svin, disse 2 Byer hørte begge under Kragerupgaard. Anneksgaarden havde en Skovlod, der kunde fede dens egne Svin. Til Herrestrup anføres ingen Skov, her var dog 1619 en kongelig Skovfoged, og Byen havde 1682 Skov til 60 Svins Olden, Gaardene i Byen gav 1576 Smør i Landgilde i Stedet for Korn, hvilket tyder paa, at deres Agerbrug tidligere har været ringe. I dette Sogn, som nu har 400 Tdr. Land Skov, har Skovene før haft en meget større Udstrækning. Hr. Christian Friis til Kragerup fik 1. September 1616 ved Mageskifte Sobjerg By med

1) Besigtelse til Mageskifterne 11. Sept. 1573 med Peder Oxe og Peder Bilde.

2) Besigtelse til Mageskifte 3. Maj 1627.

Skov i Byens 3 Vange til 250 Svin og i Overdrevet til 500 Svin. Samme Mand fik 1616 en Gaard i Skjeldebjærg med Skov til 40 Svins Olden og 1620 5 Gaarde i Taaderup med Skov til 80 Svins Olden og en Kirkeskov til Sognets Kirke ved Sobjerg Mark med Skov til 100 Svins Olden. Vedby Sogn har nu 484 Tdr. Land Skov. Her havde Vedbygaard 1662 Skov til 700 Svins Olden foruden et indhegnet Enemærke, hvori kunde fedes 150 Svin. Til Gaarden og dens Gods siges i en Jordebog, der er indsendt 1672, at være Skove til 1200 Svins Olden. I Reerslev Sogn havde Præsten 1662 Skovlodder, hvorpaa hans egne Svin kunde fedes, endvidere havde en Gaard her Skov til 40 Svins Olden. Til Sønderød hørte Skov til 5 Svins Olden og til 2 Gaarde i Hesselbjærg Skov til 150 Svins Olden. Endvidere havde 2 Gaarde i Taagerup henholdsvis Skov til 6 og 10 Svin. Muligvis er nogle Gaardes Skove regnet under Hovedgaarden, thi forhen havde Sognet betydelig mere Skov. Den 13. Juli 1593 fik Kronen af Peder Munk de 2 Parter af en Skov, der kunde fede 500 Svin, eller Skov til $333 \frac{1}{3}$ Svin, den tredie Part ejedes af Klaus Po-debusk. Det var maaske hans Part af denne Skov til Rerslev, som Kongen fik 3. Maj 1627, da han af Hr. Christian Friis fik 5 Gaarde i Byen med Skov til 330 Svin, deraf laa de 30 Svins Olden i Vangene, de 200 og maaske ogsaa de øvrige 100 i Krageskov¹⁾. Men Kongen havde alt tidligere faaet en Del Gaarde her med tilhørende Skov, i 1576 2 Gaarde med Skov til 120 Svin, 1580 1 Gaard og 62 Svins Olden. Da der ialt var 24 Gaarde i Rerslev 1682, har Byens Skove, hvis alle Gaardene har haft Del i dem, været meget betydelige.

Krageskov maa have været en betydelig Skov, der ogsaa har strakt sig ind i Ruds Vedby Sogn. Da Jørgen Rud 1429 fik Vedbygaard af Kongen, fik han ogsaa Skoven Cragheskow. I 1682 blev Krageskov, som ogsaa kaldtes Storeskov, takseret til 180 Svins Olden, et Enemærke,

¹⁾ Besigtelse til Mageskifte 3. Maj 1627.

som var indelukket fra den, kunde fede 120 Svin¹⁾). Den nuværende Skov Enemærket sydøst for Ruds Vedby maa vel være en Del af Krageskov, som maa have været langt større og strakt sig ind Rerslev Sogn. Thi 1682 nævnes i dette Sogn Krageskov Overdrev, hvorpaa kunde græsses 38 Høveder. Skoven paa det hørte $\frac{2}{3}$ til Sæbygaard og $\frac{1}{2}$ til Frydendal og kunde fede 80 Svin. Skovene til Sønderrød var ligeledes betydelige, Kongen fik 20. Decbr. 1630 11 Gaarde her med Skov til 406 Svin. I 1682 var der ikke meget tilbage af den, den bestod da af nogle faa gamle Egestammer uden Top, som ikke kunde takseres for Oldentræer.

Af dette fremgaar, at der tidligere i den nordøstre Del af Herredet maa have været betydelige Skove. Disse dannede dog ikke et sammenhængende Hele, men laa adspredt i store og smaa Skovparter i Byernes Marker og Overdrev.

Paa Rersø har forhen været Skov, som forsvandt i Løbet af det 17. Aarhundrede. Her fandtes 1619 en kongelig Skovfoged, som dette Aar solgte 13 Egestød og 15 Bøgestød, der hver kostede $\frac{1}{2}$ Td. Havre, og 1 Bøg, for hvilken blev givet $\frac{1}{2}$ Dlr. De mange Stød tyder paa, at Skoven var paa Retur. Men noget var der dog tilbage, som for en stor Del blev hugget under Krigen 1657—60. Der blev da rodhugget 23 Bøge, tophugget 6 samt afstævnet 26 Bøgegrene. For Egenes Vedkommende var Tallene 308, 157 og 390, altsaa langt flere, desuden fandtes 50 Lindestumper, „som er afhuggen oppe fra Jorden“. Der var ingen Underskov og intet Træ, der var tjenlig til at bære Olden. I Markbogen siges det 1682: „Paa Rersø Mark findes 50 tophugne Ege og Linde, saa og 10 Læs Tjørne“. I den samtidige Skovtakseringsprotokol hedder det: „Skoven, som bestaar af 40 Stumper, som er ganske øde og uden Top, er ganske øde Egeskov“.

²⁾ Matriklen 1688, Prot. Nr. 228. Skov- og Engtaksering for Løve Herred 1682.

Skovene bestod af Eg og Bøg med Underskov mange Steder, af Hassel, El og Tjørn. Dog ikke alle Steder, saaledes siges det 1682 i et Indlæg i Markbogen om Vedbygaard's Skove, at der var ingen Underskov uden nogle smaa Ellemoser, knapt nok tilstrækkelige til at holde Gaardens Gærder vedlige, men ingen Torn, Hassel eller Vie (Pile). Endvidere fremgaar det af Marknavne, at der fandtes en Mængde andre Træer, Aske, nævnt 1660 i to Haver ved Frendved, Birke, Elme, Espe, Hyld, Lind, Røn, Skovæble og andre. Der var 1682 mere Bøgeskov end Egeskov, af Skovtakseringen faar man at vide, om Skovene bestod af Eg eller Bøg og i hvad Forhold. I Ruds Vedby Sogn bestod Krageskov, 180 Svins Olden, af Bøg, Enemærket, 120 Svin, og Lillevangen, 20 Svin, ligesaa af Bøg, hvorimod Eskemose, 30 Svin, var Eg, desuden var der nogle Smaaskove, der tilsammen kunde fede 26 Svin, den største Part af dem var Bøg, kun $5\frac{1}{2}$ Svin kunde fedes paa Egeoldenen i dem. I Kattrups Skove var der nogle flere Ege, 54 Svin kunde fedes paa Skove, der var mest Bøg, 38 paa Skove, der var halvt Eg og halvt Bøg og 40 paa Skove, der var $\frac{1}{3}$ Eg, $\frac{2}{3}$ Bøg. I Nørager Skove var 50 Svins Olden Bøg og 110 Svins Olden $\frac{1}{3}$ Eg, $\frac{2}{3}$ Bøg. Taagerup havde derimod en Del Egeskov, nemlig 3 smaa Skove, der tilsammen kunde fede 88 Svin og 10 Svins Olden, der var $\frac{1}{2}$ Bøg, $\frac{1}{2}$ Eg.

BEBYGGELSEN

I Herredet er der en Del Dysser og Høje endnu, flere har der været, ligeledes er der gjort nogle Grav- og Mosefund, men dette skal jeg ikke komme nærmere ind paa. Den største Del af Befolkningen boede i Landsbyer, kun i det skovrige Sæby Sogn er der enkelte Enestegaarde. En af dem Askvad fik Kongen sammen med Gods i Haleby, den kaldes da *f u n d u m*, det vil sige en Toft, og er vel et Nyrød i Skoven. Man har fra 1682 Oplysning om Byernes Agerland¹⁾, Herredets største By var da Løve med

¹⁾ Henrik Pedersen, De danske Landbrug ... 1688.

29 Gaarde, 1264 Tdr. Agerland og 288 Tdr. Hartkorn. Den næststørste By var Kirkehelsinge med 27 Gaarde, 1686 Tdr. Land og 227 Tdr. Hartkorn. Det var de eneste Byer, der havde over 1000 Tdr. Agerland. Mellem 500 og 1000 Tdr. Agerland havde Gørlev, 663 Tdr. Land, Rerslev, 611, Ørslev 553, Hallenslev 549, Gerslev 502, derimod havde Herslev kun 439 Tdr. Land. Endvidere havde Ruds Vedby uden Hovedgaarden¹⁾ 600 Tdr. Agerjord, Vindehelsinge 880, Høng 881 og Blæsinge 605. Byerne med denne Endelse er altsaa gennemgaaende større end de, der ender paa -lev. Det samme gælder om Kirke- og Østerstillinge, der havde henholdsvis 926 og 906 Tdr. Agerland. Mullerup er den eneste Torpby, der havde over 500 Tdr. Agerland, nemlig 743. Torpnavnene er for Resten ikke mange. Andre Byer med over 500 Tdr. Agerland var: Solbjerg 773 Tdr., Drøsselgjærg 587, Havrebjerg 550, Tjørnelunde 637 og Rye 836.

Hvor gamle disse Byer er, ved man ikke, men de er sikkert uanset Navnet langt ældre end den historiske Tid. Nogle er vel endog fra Tiden før Kristi Fødsel. Selv smaa Byer, ja endog Enestegaarde kan maaske være gamle. Endelsen -sted finder man ikke i Herredet, ej heller findes her Navne, der ender paa -løse. Denne Endelse finder man dog et Par Gange i Marknavne, nemlig i Hallenslev, hvor der 1682 i Markbogen i Rauenmose Vange nævnes Meenløesene eller Meelløeserne, og i Kirkehelsinge, hvor der 1682 i Engevangen nævnes Tolløessebjergs Aas paa Orig. Kort Nr. 1 kaldet Tolsebjerg. Navnet findes anført ved Skellet til Mullerup. Der findes andre Navne, der minder om ældre Bebyggelse, saaledes adskillige Marknavne, der begynder med Bo, disse skal dog ikke nævnes, og med Tun. I Blæsinge nævnes i Markbogen Tunebjergs Aas, paa Kortet kaldes den Tonnebjerg, den findes anført ved Skellet til Gerslev. I Rerslev nævnes 1682 Tunebieres Agre,

¹⁾ Denne havde 136 Tdr. Land Agerland. Kragerupgaard 145. Katstrup 240, og Sæbygaard 267 Tdr. Land.

i Løve finder man paa et Udskiftningskort Vest for Byen Thune Kiærs Agre, i Vindehelsinge nævnes paa Orig. K. Nr. 1 lidt Nord for Byen Tunekjer.

EJENDOMSFORHOLD

De mange Bynavne, der er sammensat med Navnet paa en Person, kan tyde paa, at Storejendomme maa have været hyppige i Oldtiden, dette synes ogsaa at bekræfte sig, naar man undersøger Ejendomsforholdene i Middelalderen. Af Selvejere fandtes der ca. 1600 kun en i Mullerup, Gaarden siges i en Jordebog fra 1623 at være fra-dømt Jørgen Andersen i Næsby og derefter at være bleven en Fæstegaard, hvis Landgilde var 3 Pund Byg¹⁾. Om Selvejere i Middelalderen hører man intet. Derimod finder man i flere af Byerne Ornummebol, der utvivlsomt maa betragtes som Oldtidens Stormandsgaarde. Medens de øvrige Gaarde og Bol havde deres Agre liggende spredt over hele Byens Mark, havde disse Bol deres Jord liggende mere samlet og inde ved Byen. Dog fik de ofte, eftersom Opdyrkningen skred fremad, en Del Jord, der laa længere borte. Ifølge Sorøbogen fandtes der et saadant Ornummebol i Solbjerg, deraf hørte 16 Ørtuger i Skyld til en Gaard, der 1358 kaldes Pilegaard. Den blev da af Niels Jakobsen Rud mageskiftet til Sorø Kloster. Tidligere havde Gaarden tilhørt en Slægt, der førte Drefeldernes Vaaben. Denne gamle Stormandsgaard maa ikke forveksles med den Sædegaard, som Billeslægten samtidig havde i Byen. Ornummebolet og Byen, som vel i sin Tid helt havde tilhørt Bolet, var altsaa alt da delt mellem flere Ejere. Begge Gaardene blev senere delt i Bøndergaarde, thi i 1662 var der ingen større Gaard i Byen. Den nuværende Solbjerggaard er først senere oprettet i det 18. Aarhundrede ved Sammenlægning af nogle Bøndergaarde. Af Markbogen fra 1682 ses det, at 6—7 af Byens Gaarde

1) 1 Pund Byg er 4 Tdr., 1 Pund Rug $3\frac{1}{3}$ Td.

havde en Del Fald for sig selv, dog havde de ogsaa Agre sammen med de øvrige Gaarde. Det ses af Markbogen, thi historiske Oplysninger om det haves ikke, at der ogsaa i Ørslev fandtes et saadant Ornummebol. Gaardene Nr. 4, 5, 6 og 7 havde deres Jord i Agerstifter for sig selv, disse Gaarde havde tilsammen ca. 32 Tdr. Hartkorn. Byens hele Hartkorn var 130 Tdr. Der var endvidere et Ornummebol i Gerslev og et i Høng, det første var 1682 delt mellem 6 Gaarde, det sidste bestod vist kun af to Gaarde, der havde ca. 90 Tdr. Agerland. Som Ornummebol maa vel ogsaa Herregaardene i Løve, Ruds-Vedby, Sæby og maaske ogsaa i Kragerup betragtes.

Tidligere ejede Kronen og Kongen hver sine Ejendomme, fra Valdemar Atterdag af finder man kun Kronogods, det Gods, han og senere Dronning Margrethe købte, blev Statens. I Kong Valdemars Jordebog anføres som Krongods i Herredet Løve, Hals og Halvøen Rersø. Kongen ejede $\frac{1}{3}$ af Rersø, som han havde erhvervet sig, det øvrige var Kongelev eller Krongods. Det passer ikke med det foran anførte, senere ejede Kronen hele Rersø. Endvidere havde Kongen en Gaard, der hed Hals, der omtrent var 1 Mark Guld. Det er vel den samme Ejendom, der nævnes blandt Kongelev eller muligvis kun en Del af denne, der ligesom Rersø kan have været delt mellem Kronen og Kongen. Hals er vel den Jord i Gørlev Sogn, der senere kaldes Ornum og hørte under Kronen og Sæbygaard Len. Løve var ogsaa senere Krongods. Her var to større Gaarde paa tilsammen ca. 50 Tdr. Hartkorn, som for en stor Del havde deres Jord for sig selv ligesom et Ornummebol. Dog findes et Skøde dateret 1. Okt. 1496, hvorved Helle Henriksdatter, David Haks Efterleverske, skøder Mathias Eriksen en Gaard, som hun havde arvet efter sin Moder, i Løgh[e] i Gerslev Sogn i Løve Herred, hvis Landgilde var 2 Pund Byg, 2 Pund Rug, 3 Sk. Grot med andre Beder¹). Hvorledes det egentlig for-

1) Repert. N. R. Nr. 8226.

holder sig med denne Gaard, staar for mig ikke klart, da Kronen siden ejede den hele By.

Kronens Ejendomme i Herredet blev senere forøget, blandt andet med Sæbygaard, der blev et kongeligt Len. Efter Reformationen kom hertil det forhenværende gejstlige Gods og senere ved Mageskifte med adelige andet Gods, saa at Kronen 1660 ejede over Halvdelen af de 634 Gaarde, der var her 1682. Da Sæbygaard 1664 blev tilskødet Henrik Müller, medfulgte ca. 303 Gaarde, foruden øde Jorde, Huse, Møller og andet. Hertil maa lægges de Gaarde, der hørte under Antvorskov. Endvidere ejede Gejstligheden, Kirken, Universitetet o. s. v. en Del Gaarde, der 1688 tilsammen var 120 Gaarde.

En stor Del Gaarde kom i Middelalderen i Kirkens Magt. Sorø Kloster fik efterhaanden en Del Gods i Herredet, blandt andet Krænkerup, som det 1199 fik foræret af Biskop Absalon. Ringsted Kloster ejede Byen Tjørnelunde, Byen Herrestrup og 4 Gaarde i Finderup foruden andre Gaarde. I Tjørnelunde var der en større Gaard, hvis Landgilde var 3 Pund Rug, 3 Pund Byg og 8 Tdr. Havre. Byen Tjørnelunde, der bestod af 21 Gaarde og 3 øde Jorde, Krænkerup, der havde 6 Gaarde, og 22 andre Gaarde i Herredet blev 25. Juli 1569 skænket Universitetet til 100 Studenters Underhold. Disse Gaarde har vel alle tilhørt Klostre eller Bispem.

Antvorskov Kloster ejede blandt andet vist hele Byen Bakkendrup. Det maa være Klostret, der har ejet den middelalderlige større Gaard i Byen, hvorefter man har fundet Ruiner. Den Jens Pedersen, som boede her 1404 og 1408, har vel været forlenet med Gaarden. Her var endnu 1662 en større Gaard, beboet af 2 Mand, hvis Landgilde var 4 Pund Rug, 4 Pund Byg, 8 Tdr. Havre og 6 Mark Landgildepenge. Andre Klostre har ogsaa ejet Gods her, saaledes St. Agnete Kloster i Roskilde, til det hørte 1571 6 Gaarde. Roskildebispen ejede blandt andet Byen Havrebjerg.

En større Del af Herredet end senere tilhørte i Middelalderen adelige Godsejere. Der fandtes adskillige Herregaarde, de fleste var dog smaa, men ikke saa faa Gaarde maa have haft Ejere, der boede andetsteds. Nogle af de nuværende Herregaarde gaar tilbage til Middelalderen, flere af de andre var dog fra gammel Tid af større Gaarde, der maaske engang har været Herregaarde. En af de gamle Gaarde er Vedbygaard, der sikkert alt har eksisteret i Oldtiden. Gaarden, der 1312 kaldes Stigs Withby, blev under Valdemar Atterdag Krongods og var det, indtil den 1429 blev mageskiftet bort til Jørgen Rud mod Skjoldenæs. Han fik Wethby og Wethby Fang med en Skov, som kaldtes Cragheskow, en øde Mark, kaldet Gethewid og Gethewits Fang med Stompæskov, dette har maaske alt ligget i Ruds-Vedby Sogn, endvidere Nørreagre og Nørreagre Fang i Sæby Sogn, Hæslebergh og Hæslebergs Fang i Rerslev Sogn og 5 Gaarde i Hørsleff¹⁾). Hans Efterkommere ejede derefter Gaarden i over 200 Aar. Familien ejede alt i Forvejen Gods i Herredet, thi ved Skiftet efter den nævnte Jørgen Ruds Fader, Hr. Jens Rud, 1429 fik Broderen Jens Rud 18 Pund Korn med Tiliggende i Kirkehelsing, i Gørlev en Gaard, der gav 6 Pund Korn, i Halleby 2 Gaarde, hvis Skyld var 4 Pund, og i Høng 2 Gaarde, der tilsammen gav 10 Pund Korn²⁾). Dette bliver 38 Pund Korn eller, naar Korn regnes halvt Rug, halvt Byg, 139 $\frac{1}{3}$ Td. Landgildehartkorn.

Kragerup nævnes 1327, den var vist en Tid delt mellem flere Ejere, den ejedes senere af Kansleren Christian Friis, der samlede Gods til den, han fik 1616 af Kronen 8 Gaarde i Sobjerg, 1620 5 Gaarde i Taaderup, 1627 14 Gaarde i Ørslev og Ørslev Mølle. Endvidere erhvervede han Birkeret til Gaarden og Juspatronatus til Ørslev Kirke. Selchousdal eller Gundetved, som den tidligere hed, nævnes 1339, men der kan næppe have hørt meget Gods

1) Repert. Nr. 6406.

2) Repert. Nr. 6421.

til Gaarden i Omegnen, da de fleste Gaarde her hørte under Sæbygaard. Nørager hørte 1429 under Vedbygaard og gjorde det endnu 1660. Kattrup blev oprettet til en Hovedgaard, da Laurids Iversen Serlin 24. Juni 1561 af Kronen fik 4 Gaarde i Kattrup og 3 i Nabobyen Kuserup, der nu er lagt under Gaarden, den synes at have ligget sydlig i Gaardens Mark. Af dette blev derefter Kattrup oprettet. I Kuserup laa 1405 en større Gaard, der da af Erik Aagesen i Svinninge blev solgt til Sorø Kloster, som alt i Forvejen ejede Gods i disse to Byer, som det 1393 havde faaet af Dronning Margrethe¹⁾. Senere gik Klosters Gods over til Roskildebispens. Aagaard var før 1660 en større Gaard, der tilhørte Kronen, dens Landgilde var 1579 6 Pund Rug, 6 Pund Byg, 5 Tdr. Havre, 2 Lam, 2 Gæs og 2 Skp. Havre. Under Gaarden er lagt Byen Aagerup, hvor der var en større Gaard og 3 mindre. Bøstrup er ligeledes oprettet efter 1660. Byen bestod af 2 større Gaarde. Helsingegaard er oprettet ca. 1720 af nedlagte Bøndergaarde.

Foruden disse Gaarde har der været nogle, som nu er forsvundet, nogle kan dog have tilhørt et Kloster, Kronen eller Bispens, der har bortforlenet Gaarden til en adelig. Nogle nævnes kun enkelte Gange og har vel kun været Herregaarde en kort Tid. Men det kan ogsaa skyldes Mangel af gamle Dokumenter, at man ikke kender mere til dem. Samme Grund er vel ogsaa Skyld i, at der kan have været Herregaarde, som nu ikke kendes. I Drøselbjærg laa en Herregaard, der nævnes 1377 og senere i lang Tid tilhørte en Familie Basse. Det er vist denne Gaard, der 24. Oktober 1601 af Peder Redz til Hørbygaard, der havde faaet den ved sin Hustru Karen Røstrup, tillige med 2 andre Gaarde i Byen, 5 Huse, 5 Gaarde og 1 Værmølle i Mullerup, 1 Gaard i Gørlev og nogle Gaarde udenfor Herredet blev mageskiftet til Kronen. Dens Landgilde var da 3 Pund Rug, 3½ Pund Byg og 8 Mk. 4

1) S. R. D. IV, 510.

Sk. Landgildepeng. Gaarden hørte 1662 under Sæbygaard. I Matriklen 1688 siges den at være øde, den sidste Fæster var Peder Jensen Hovgaard, den havde Nr. 7 og dens Hartkorn var 14 Tdr. 6 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. I Mullerup var ogsaa en kort Tid en Herregaard, Johs. Nicolai de Muldorp nævnes 1376. Endvidere i Kirkehelsing, denne Gaard bestod dog i længere Tid, den nævnes 1335, den var endnu til henimod Aar 1500. I Knudstrup var 1395 en Gaard, der senere ejedes og beboedes af Familien Flemming, den blev i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede erhvervet af Kronen, dens Landgilde var da 7 Pund Byg. Endvidere har der ligget Herregaarde i Gørlev, nævnt 1318 og 1366, i Gerslev, nævnt 1407, i Blæsinge, erhvervet 1486 af Antvorskov Kloster, og i Ulstrup, af Hr. Jep Begere 1355 solgt til Valdemar Atterdag. Navnet Fruerlund i Rerslev kan maaske minde om, at der her har boet en adelig Frue.

Men adelige kunde ogsaa eje en Del Gaarde i en By, uden at man kender nogen Herregaard der eller i Omegnen, som de har ejet. Hele Byen Sønderød ejedes af Valdemar Sejrs Ætling Erik Barnumsen, der 24. Juni 1367 overdrog den til Gertrud Pedersdatter Grubbe. Siden ejedes Byen af Niels Trolie til Trolholm, der 20. Dec. 1630 mageskiftede den til Kronen. En mindre Gaard her tilhørte dog det store Vindue i Roskilde Domkirke. Søbjerg, der bestod af 8 lige store Gaarde, hørte 1579 under Kronen. I Hallenslev fik Kronen 17. Juni 1560 af Fru Tale Ulfstand, Poul Laxmands Enke, 10 Gaarde og 2 øde Jorder. Jens Nielsen, Niels Sweys Søn, blev under Kong Valdemar Atterdag tildømt 5 Brydegaarde i Ørslev med 5 Bol Jord i Skyld¹⁾. Det er maaske dette Gods, som Peder Oxe og hans Svoger Peder Bilde 1573 mageskiftede til Kronen. Godset bestod dog da af 12 Gaarde, 1 øde Jord og 1 Mølle. Dette Gods har de formodentlig arvet efter deres Svigerfader, Hr. Oluf Nielsen Rosenkrantz til Vallø. Dennes Moder, Fru Birgitte Olufsdatter Thott, fik 18.

1) Repert. Udat. Nr. 320.

August 1523 af Kongen tilkendt Retten til en Del Gaarde i Ørslev.

Men en Bys Gaarde kunde ogsaa være paa mange Ejeres Hænder, selv om der engang har ligget en Herregaard i Byen. Til Eksempel skal anføres Ejendomsforholdene i Solbjerg, da Kronen i det 16. og 17. Aarhundrede erhvervede det meste af Byen. Kronen fik 1577 en Gaard her af Knud Ulfeldt til Svenstrup og 1578 7 Gaarde og 1 øde Jord af Arild Huitfeldt og hans Søsken, en Søster til ham, Beate, var gift med foranførte Knud Ulfeldt. I 1579 fik Kronen 2 Parter af en Gaard af Herluf Skave til Eskildstrup, Resten af den havde Kronen faaet af de Huitfeldter, og 1 Gaard af Bjørn Kaas til Starupgaard, af hvem Kronen ogsaa fik to Gaarde i 1580. Af Knud Brahe til Engelsholm fik Kronen 1606 en Gaard og det samme Aar ogsaa en Gaard af Frederik Quitzov til Quitzovsholm, Gaarden var hans Hustru Pernille Ruds Arvegods. Næste Aar fik Kronen en Gaard, der tidligere havde været 2 Gaarde, af Jens Sparre til Vinderup, og 1609 en Gaard af Otto Skeel til Hammelse og en af Chresten Barnekow til Birkholm. Af den nævnte Jens Sparre fik Kronen endvidere 1614 en Gaard. Det bliver ialt 18 Gaarde, desuden var der 1662 2 Gaarde, der da hørte under Kragerup.

Saaledes var det ogsaa i mange andre Byer. Enkelte Godsejere havde dog begyndt paa at samle deres Jordegods, saa det kom til at ligge nær ved deres Gaarde. Men først efter 1660 blev dette almindeligt, ja næsten nødvendigt, thi en Gaard skulde for at have Skattefrihed have 200 Tdr. Hartkorn liggende mindre end 2 Mil fra den.
